

ODPOVEĎ L. KVASZOVI ALEBO O BANALITE A BIZARNOSTI

TATIANA SEDOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Písomná podoba polemiky je komunikáciou medzi autorom a oponentom, ktorá by, pokiaľ má byť úspešná a racionálna, mala rešpektovať griceovské konverzačné maximy (relevantnosť, jasnosť, prehľadnosť, adekvátnu mieru informácií, ani viac, ani menej, než si vyžaduje komunikačná situácia).¹

Vynasnažím sa držať sa týchto zásad, hoci Kvaszova pasáž, ktorú venoval mojej štúdii [3], jeho dikcia, štylistické a výrazové prostriedky by si možno zasluhovali odpoveď v rovnakom duchu. Aby som čitateľovi, ktorý nemal v rukách moju stať *Na obranu epistemológie*², aspoň rámcovo priblížila, o čo išlo, stručne naznačím jej obsahovo-tematické členenie, explicitne zopakujem svoj zámer, vymenujem základné problémy a tektoniku textu a potom krok za krokom zaujmem stanovisko k tvrdeniam, interpretácii a objavom, ktoré prezentoval L. Kvasz.

Text sa člení na tri problémové okruhy: Prvý rozvíja charakteristiku kontinentálnej tradície teórie poznania (epistemológie), opisuje odlišnosť tejto tradície - napájanej hlavne hegelovskou dialektikou, hoci sem patrí aj Nietzsche, ktorý namiesto dejín kladie dôraz na fakticitu potrieb - od tradície anglosaskej, v ktorej prevládajú problémy nastolené Kantom, Humom, Descartom a skepticizmom. V súvislosti s pripomenutím, že napriek ideologickému náteru je marxizmus organickou súčasťou kontinentálnej epistemologickej tradície, sa zmieňujem aj o dominancii a etablovaní sovietskej verzie marxistickej iljenkovskej interpretácie Hegela v našom prostredí, ktorá ho chápala ako základ a východisko teórie poznania. Na okraj tejto dominantnej a inštitucionalizovanej teórie poznania uvádzam, že počas krátkeho obdobia sa začal rozvíjať iný prístup, ktorý nadväzoval na odkaz I. Hrušovského a jeho snahu asimilovať názory, problémy a riešenia Viedenského krúžku, B. Russella a anglosaského empirizmu. Jadrom je téza, že dnešný raketový vzostup a popularita postmoderných filozofov sa dajú dobre vysvetliť so zreteľom na charakteristiky marxistickej teórie poznania, hoci je zvláštne, že táto u nás najprepracovanejšia filozofická disciplína po roku 1989 ustupuje a bez polemiky vyprázdňuje pole postmoderne - vzhľadom na jej fundamentálnu tézu o smrti epistemológie.

V druhej časti vymenúvam, analyzujem, opisujem niektoré kľúčové problémy z arzenálu analytickej teórie poznania, napríklad rozlíšenie medzi propozičným a nepropozičným poznaním, problém rozličných druhov poznania, Russellovo rozlíšenie medzi poznaním na základe oboznámenosti a poznaním na základe deskripcie, otázka, čo môže vystupovať ako objekt poznania, problém argumentu privátneho jazyka

¹Skvelý výklad Griceových konverzačných implikátúr a maxím možno nájsť v knihe S. Neale: *Descriptions*. A Bradford Book. The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. 1990, s. 75-91. Inštruktívnu explanáciu možno nájsť aj in: Kořátko, P.: *Význam a komunikace*. Filosofía, Fil. ústav AV ČR, Praha 1998, s. 90-107, s. 123-126.

²Sedová, T.: *Na obranu epistemológie*. In: *Filozofía*, roč. 54, 1999, s. 553- 568.

a privilegovaného prístupu k obsahu vlastnej mysle, charakterizujem štandardnú analýzu poznania, podľa ktorej poznanie je pravdivé zdôvodnené presvedčenie, ako aj problémy spojené s týmto vymedzením, analyzujem Gettierove protipríklady štandardnej definície poznania, opisujem podmienky, ktoré musí presvedčenie splniť, aby sa v rámci epistemológie kvalifikovalo ako propozičné poznanie, atď. Sumarizácia a deskripcia týchto problémov a načrtnutých riešení konštituuje to, čo označujem ako "folklor", ktorý nemá v marxistickej teórii poznania ani pojmové ani terminologické pendanty. Čitateľa, ktorý by si to chcel overiť, odkazujem na príručky, výkladové slovníky z epistemológie a na ich komparáciu s vecným indexom spomínaných marxistických učebníc teórie poznania.

Tretia časť analyzuje jednu z najvplyvnejších koherenčných koncepcií poznania D. Davidsona. Rekonštruujem jeho kritiku fundacionalizmu so zreteľom na metódu radikálnej interpretácie a formulujem niekoľko námietok voči možnosti takto zablokovať globálny skepticizmus. V závere upozorňujem na súčasné spektrum epistemologických teórií (internalizmus, externalizmus a ich formy), ktoré sa zakladajú na rôznom prístupe k problému zdôvodnenia. To je, veľmi stručne, členenie a obsah mojej state. Cieľom state je obhajoba teórie poznania (epistemológie) ako normatívnej filozofickej disciplíny.

Ad Kvaszovo pripisovanie propozičných postojov a propozičného obsahu. L. Kvasz dešifruje moju intenciu, lingvistický význam a mnou mienený význam, štruktúru textu takto: "Stať sa dá zhruba rozdeliť na dve časti. Prvá je venovaná rozboru neblahého vplyvu marxizmu na slovenskú epistemológiu v okolí Šafárikovho námestia a ukazuje, ako sa epistemológia robiť nemá. Druhá časť je venovaná rozboru dvoch článkov z útlej brožúrky prekladov textov Donalda Davidsona a ukazuje, ako sa epistemológia robiť má." (s. 405-406)

Nedokážem si ani v najdivokejšej fantázii predstaviť presupozície, ktoré L. Kvasz uplatnil pri svojom čítaní, zrejme sú to dobre utajené predpoklady jeho "teórie" o ponovembrovom vývoji. Problém jeho (dez)interpretácie spočíva v tom, že nedokáže alebo nevie či zámerne nechce identifikovať ani lingvistický význam (pričom by celkom vystačil so sémantikou a syntaxou slovenčiny). Pripisuje mojím vetám propozičný obsah, ktorý nemajú, a svoje rezolútne tvrdenia, ktoré nesúvisia s mojím textom, predkladá bez toho, aby ich konfrontoval s mojimi vetami a namietal proti problémom, riešeniam a argumentom, ktoré uvádzam. Pri tejto "sémantickej analýze" si vystačí s trocha poznámkami, nadpisom a termínom "folklor", vytrhnutým z kontextu, a nálepkou žurnalizmus, aby urobil krátky proces s mojou štúdiou. O beznádejnom nepochopení obsahu mojej state, za čo nemôžem prebrať zodpovednosť, lebo každý zrejme číta podľa svojej kultúry, vzdelania a morálky, si text rekontextualizuje tak, ako sa mu to hodí. Tento príkladný metodický výklad je dokladom jeho bizarných postupov a ešte bizarnějších výsledkov a nijako sa nevzťahuje na moje tvrdenia. L. Kvasz, pokiaľ chce písať o epistemológii, by však mal vedieť, že ak verí, že p, z toho ešte neplynie, že p je pravda. Ani pri veľkej miere tolerancie voči doslovným a mieneným významom Kvaszových tvrdení mi nemožno podsúvať nonsensy, s ktorými oboznamuje verejnosť. Zdá sa, že text, problémy, ktoré tematizuje, nielenže nechápe, skôr sa mi vidí, že okrem troch

poznámok, ktoré ho zrejme inšpirovali, aby moju stať zakomponoval do svojho elaborátu, ho čítal, ak vôbec, len veľmi zbežne.

Ad nadpis. Od nadpisu štúdie ako náučného žánru sa žiada tematickosť, t.j. musí naznačiť, o čo v texte pôjde. Nemám v obľube metódu zavádzania čitateľa titulkami, ktoré sa radikálne rozchádzajú s vlastným textom, a platí to aj v tomto prípade, kde môj titul signalizuje vlastnú tému aj intenciu. Kto môj text čítal, a nielen o ňom počul z tretej ruky v kaviarni, vie, že práve prvá časť explicitne vyjadruje, prečo som zvolila príslušný názov. Nemám vo zvyku rozdávať rady, o ktoré ma nikto nežiada, a v predmetnej veci si vyhradzujem právo rozhodovať o nadpisoch svojich prác výlučne sama. Kolegovi Kvaszovi tiež ponechávam voľnú ruku.

Ad Folklor. Keďže môj oponent sa nezdržiava problematizovaním, resp. vyvrátením mojich tvrdení, čo napríklad konštituuje problémový terén analytickej epistemologickej tradície, folklor ho, samozrejme nezujíma. Nerozumiem, o čom teda píše vo svojich článkoch o formálnej epistemológii a analytickom subjekte. Absencia folkloru má aj iný rozmer, ktorý súvisí so slovenskými prekladmi anglických originálov z oblasti filozofie mysle, kognitívnych vied, epistemológie a i., lebo neprítomnosť problematiky, tém, otázok a riešení prináša so sebou zložitú prekladateľskú hlavolamy. Napríklad Rylovo rozlíšenie propozičného a nepropozičného poznania (knowing that and knowing how) som našla pretlmočené takto: "vedenie že" a "vedenie ako" - má byť vedieť, že a vedieť ako. Alebo v inom prípade som narazila na "fundamentalistickú teóriu poznania" (má byť "fundacionalistická teória poznania"), aby som uviedla príklady, ktoré mi momentálne prišli pod ruku. Nuž, pokým sa folklor nevžije, neudomácní a nepochopí sa jeho myšlienkové, konceptuálne a terminologické pozadie, s prekladmi budú naďalej problémy.

Medzičasom sa objavili preklady *Teória poznania* (1999) od K. Lehrera a *Filozofia a zrkadlo prírody* (2000) R. Rortyho, a teda aj možnosť porovnať prostredníctvom vecného indexu folklor a jeho tematizáciu u autora, ktorý udržiava epistemológiu nažive a v dobrej kondícii, a u autora, ktorý jej vystavil úmrtný list. Zároveň preklady ilustrujú, s akými ťažkosťami sa treba popasovať v dôsledku neprítomnosti a neznalosti "folkloru".

Ad poznámky. Je banálne pripomínať, žiaľ, musím sa tejto triviálnej banality dopustiť, že poznámky v náučnom žánri sú rôzne a slúžia rôznym cieľom³ (sú poznámky, ktoré plnia funkciu odkazu, bibliografického údaju, sú také, ktoré slúžia na to, aby autor doplnil, rozviedol, zosilnil alebo oslabil nejaké tvrdenie z hlavného textu, na citáciu textu, ktorým podporujeme svoje tvrdenia a ktoré nechceme s ohľadom na plynulosť a kompozíciu textu zaradiť do vlastného výkladu a pod.).

Moje inkriminované tri poznámky sú odkazové a ani po ich amputácii sa nijako nenaruší ani logika výkladu, ani argumentácia, ani propozičný význam viet, a teda poučania o tom, čo sa patrí a čo nie vo veci poznámok, sú smiešne a svedčia len o tom, že kolega Kvasz nerozlišuje rôzne poznámky a ich rôzne funkcie vo vzťahu k textu. Utvrdzuje ma v tom aj jeho pozoruhodná poznámka č. 8, ktorou chce zrejme svojmu

³ Obširne a inštruktívne píše o poznámkovom aparáte, o druhoch funkcií poznámok napr. E. Eco. Pozri In: E. Eco. Jak napsat diplomovou práci. Votobia, Olomouc, 1997, s. 210-217.

elaborátu dodať presvedčivosť a relevantnosť, ale opäť sa to netýka ani mojich poznámok, ani môjho textu, ale len jeho vlastných predstáv o epistemológii. Odkazový charakter mojich poznámok, ktoré tak upúťali L. Kvasza, ma nijako nezaväzuje k tomu, aby som rozpitvávala obsah diel, na ktoré odkazujú.

Kvaszova poznámka č. 8. Kvasz zachádza až tak ďaleko, že mi oktrojuje nielen to, čím, ale aj to, kým sa mám zaoberať. Nuž to, čo vo svojej poznámke uvádza, je zase len evidencia o tom, že predmet a problematiku epistemológie ako normatívnej filozofickej disciplíny si zamieňa s vývinovou psychológiou, evolučnou teóriou poznania, kognitívnymi vedami, filozofiou mysle, filozofiou a metodológiou vedy. Pripomínam odsek z mojej state, ktorý jeho zraku zostal skrytý, v ktorom *expressis verbis* opakujem notoricky známe skutočnosti, ktoré nerešpektujú len vzdelanci, pre ktorých je proces učenia, získavania, uchovávanía, replikácie informácií to isté ako problém definovania postačujúcich a nevyhnutných podmienok pre poznanie a jeho zdôvodnenie.

"S problematikou presvedčenia ako podmienky poznania súvisia problémy, či môžeme mať nevedomé poznanie, či poznanie môžu mať zvieratá a stroje, či poznanie, vedenie, predpokladá, že niekto vie, nakoľko pojem poznania involvuje vedomie a racionalitu? To sú problémy, kde sa epistemológia prelína s filozofiou mysle, kognitívnymi vedami a filozofiou jazyka a ktoré sú naďalej výzvou a zároveň indikátorom, ako sa epistemológia líši od špeciálnych vied, ktoré skúmajú proces poznania. V tomto smere sa nazdávam, že Piagetova tzv. genetická epistemológia má bližšie k vývinovej psychológii než k epistemológii." (s. 561)

Ad žurnalizmus. Svoje inferencie, neplatné v žiadnom mysliteľnom svete, kde môj text bude reprodukován v slovenčine s jej sémantikou a syntaxou, ani v normálnom, nie paranormálnom pragmatickom kontexte, završuje Kvasz bil'agom žurnalizmus. Prosím, v rámci jeho privátneho jazyka, v ktorom však nie je možné komunikovať ani sám so sebou, ním rozumie čosi celkom iné než ostatní smrteľníci a nehodlám sa priesť o intenziu a extenziu tohto pojmu s pôvodcom tvrdenia, že Popper je dialektik, ktoré uvediem doslovne a úplne, aby bolo jasné, ako L. Kvasz narába s pojmami, pričom nevidí ani rozdiel medzi pojmom a termínom: "Čitateľa možno prekvapilo, že sme Poppera zaradili medzi dialektikov. My však tento termín používame v o niečo širšom zmysle, než je to bežné. Dialektika nechápeme len ako filozofa, ktorý sa hlási k určitej forme dialektiky (Hegel, Marx) alebo v ktorého diele možno nájsť prvky dialektického uvažovania (Kuhn, Piaget), ale radíme sem aj všetkých filozofov, ktorých dielom sa tiahne konflikt medzi logikou a vývinom. Tento konflikt považujeme za ústredný konflikt dialektiky a niet pochýb, že v Popperovom diele hrá významnú úlohu. To znamená, že podľa nášho názoru je určitá filozofická škola charakterizovaná skôr citlivosťou na určité otázky než spôsobom, ako na ne odpovedá. Takto ateizmus považujeme za druh náboženstva, lebo dáva odpoveď na tie isté otázky ako náboženstvo. Podobne materializmus je pre nás len jednou z foriem idealizmu. Prekonaním určitej filozofickej doktríny je až okamih, keď sa oslobodíme od jej problémov. A Popper rozhodne nie je vo vzťahu k dialektike slobodný." ([2], 238) Na rozdiel od Kvaszových experimentov, ktoré jeho alchýmiu s pojmami posúvajú do susedstva s imagináciou à la W. Allen, osobne si vystačím

s definovaním žurnalizmu podľa J. Mistríka⁴ a je na čitateľovi, aby posúdil a rozhodol o žurnalistických kvalitách mojej štúdie.

Záver. Kvaszova interpretácia a jeho "sémantická analýza" založená na odkazových poznámkach (v počte tri, ktoré možno eliminovať bez ujmy na vlastnom texte), nadpise, žurnalistickej kvalite en bloc môjho textu a folklóre, ktorý ho neinteresuje, je irelevantná vzhľadom na zámer state, jej tému i propozičný obsah tvrdení, hoci je bizarme zábavná. Á propos, pán kolega, prečo tak asi Rortyho kniha vyšla bez úvodu?

LITERATÚRA

- [1] KVASZ, L.: K problému písania filozofie na Slovensku. In: Filozofia 55, 2000, č. 5, s. 400-413.
- [2] KVASZ, L.: Prolegomena k formálnej epistemológii. In: Organon F, roč. VI. 1999, s. 223-238.
- [3] SEDOVÁ, T.: Na obranu epistemológie. In: Filozofia, roč. 54, 1999, s. 553-568.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2-5097/20.

PhDr. Tatiana Sedová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

⁴Pozri J. Mistrík: Štylistika. Bratislava, SPN, tretie vydanie, 1997, s. 459-478.